

ТЕМА 3

Разновидност и плурализам

Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?

3.1. Како луѓето можат да живеат заедно?

Како образованието може да помогне во развивањето на толеранцијата и разбирањето?

3.2. Зошто луѓето не се согласуваат?

Врз што се засновани разликите?

3.3. На кои начини луѓето се различни?

Колку се различни потребите на луѓето?

3.4. Зошто се важни човековите права?

Зошто ни е потребна легислатива за човековите права за заштита на ранливите групи?

ТЕМА 3: Разновидност и плурализам

Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?

Оваа тема се фокусира на три клучни концепти: разновидност, плурализам и демократија. Таа ги истражува некои од врските помеѓу нив за да ги поддржи учениците во развивањето на ставови и вештини, кои им се потребни, да учествуваат во едно плуралистичко, демократски управувано општество.

Плурализмот се однесува на основниот квалитет на модерните општества, каде што е прифатен широк ранг (но не ги вклучува сите) на религиозни и политички убедувања – разновидност - и каде што идеалните општества, замислени од различни политички партии, можат да бидат спротивни едни со други. На пример, граѓаните кои припаѓаат на радикалните социјалистички партии се стремат да создадат општество кое ќе биде комплетно оттуѓено за граѓаните на десното крило - капиталистичко убедување. Во плуралистичките општества, општото влијание на многу традиции и вредности, вклучувајќи го и религиозното верување, е во опаѓање. Поединците можат, и мораат, да работат за самите себе, за вредностите до кои се држат и за тоа како тие посакуваат да го живеат својот живот. Плуралистичките општества, поради тоа, поставуваат предизвик: поединците можат да уживаат во поголем степен на лична слобода, од кога и да е порано, но од друга страна, тие мораат да работат напорно за да постигнат договор или компромис, без кој, ниту една заедница не може да преживее. Ова го покренува прашањето кој политички систем може да ја обезбеди најдобрата рамка за организирање на донесувањето одлуки во едно отворено, плуралистичко општество.

Во еден авторитарен систем – еднoпартиско владеење, теократија, дури и диктатура – овој проблем е решен со давање на моќта на еден играч (на пример, партија или лидер) да реши во корист на сите други. Ова решение го пресретнува предизвикот на плурализмот со избегнување – со жртвување на слободата на поединците. Потенцијалот за конфликт во плуралистичките општества е потиснат, но цената која треба да се плати е многу висока: многу проблеми не се соодветно и праведно решени, кога тие повеќе не можат да бидат јасно артикулирани.

Во демократијата, граѓаните, во основа, се согласуваат со збирот на принципи, правила на процедури и правата кои им дозволуваат да не се согласуваат за многу прашања, но кои исто така, нудат алатки за да ги оспособат за постигнување на согласност преку ненасилни средства. Гледано на овој начин, демократијата го поддржува мирот во плуралистичките општества преку цивилизиран конфликт, а не со негово потиснување. Заедничкиот интерес е нешто, за кое би требало да се работи заеднички и да се постигнува, а не како претходно да биде дефиниран од која и да било партија. Несогласувањето и конфликтот се нормални и не повредуваат на никаков начин, сè додека нивниот деструктивен потенцијал се држи под контрола. Поради тоа, во демократијата, како форма на владеење, на граѓаните им се признаваат основните права, како што се слобода на совест, убедување и изразување. Кога граѓаните ги користат овие права, тие ќе создадат несогласување и конфликт и тие ќе мора да се

спогодат за решение. За да се осигураат дека тие се согласиле со правилата за тоа како да се справат со конфликтите и откако конечно ќе ги решат, граѓаните од плуралистичките демократии сметаат дека треба да влезат во социјален договор со сите останати граѓани за да останат во социјалните и политичките конвенции на тоа општество.

Таквиот социјален договор го вклучува принципот на владеење на мнозинството. За некои малцински групи, недостатокот на ова е дека нивната радикална визија можеби никогаш нема да биде остварена преку гласачката кутија. Од друга страна, ваквите општества ги гарантираат правата на политичките малцинства за да побараат легитимни политички цели, кои не се спречени од државата. Според тоа, плуралистичките демократии секогаш живеат со можноста за избирање на радикални влади, чии членови можат да бидат свртени кон ограничување на активностите на политичките противници. Затоа е важно да постои легислатива за човековите права и слободи, вградена во уставот на демократските земји.

Секоја генерација мора да го разбере овој комплексен збир на предизвици во плуралистичките општества и како тие можат да бидат среќавани во една демократска заедница. Ова го вклучува и почитувањето на напишаниот социјален договор без кој ниту една демократска заедница не може да преживее. Образованието за демократско граѓанство и Образованието за човекови права можат да ги поддржат учениците во развивањето на разбирањето, ставовите и вештините, кои им се потребни, со цел да учествуваат како граѓани.

Поучување заради разновидноста и плурализмот

Учениците кои ги следат обуките за ОДГ треба да добијат помош при сфаќањето на природата на социјалната, политичката, религиозната и расната разновидност. Ним треба да им се помогне да ја разберат комплексната природа на предизвиците кои произлегуваат од таквата разновидност. Ако се земе дека еден добар дел од предрасудите се случуваат поради недостатокот на свесност и разбирање, тогаш поголемата нетрпеливост може да биде намалена преку начини за рационално преиспитување на ставовите и развивање на емпатиско резонирање.

Поучување за разновидноста и плурализмот

Учениците, исто така, треба да искусат демократска дискусија со цел да научат како да се справат со неа. Образованието за демократско граѓанство, поради тоа, би требало да ја искористи секоја можност за да ги замоли учениците да ги изразат нивните мислења за некоја тема (колку и да изгледа безначајна) и да понудат оправдувања за овие гледишта. Во слушањето и одговарањето на гледиштата на другите ученици на истата тема, учениците нема само да ги развијат нивните аналитички и изразувачки вештини, туку тие ќе развијат основни предуслови за толеранција кон моралната и политичката разновидност. Тие ќе развијат способност да ги прифатат ситуациите на несогласување и спор и тие, исто така, ќе ја почитуваат потребата за компромис, а ќе ја разберат и разликата помеѓу праведен и неправеден компромис. Тие би требало да се

фокусираат кон прашањата и треба да ги почитуваат луѓето, без разлика на нивните гледишта и интереси.

Преку искуството од процесите на демократската дискусија, учениците, исто така, ќе научат дека отворените и праведни дебати бараат да се следат одредени основни процедури, вклучувајќи:

- сите учесници треба да бидат оспособени да учествуваат со нешто;
- учеството на секој треба да биде слушано со респект;
- учесниците треба да ги напаѓаат аргументите, а не луѓето;
- учесниците би требало да влегуваат во дебата, прифаќајќи ја можноста дека нивните гледишта би можеле да бидат модифицирани;
- спротивните дебати, каде што учесниците расправаат од затворени позиции, се помалку корисни од истражувачките дебати, каде што целта не е „да победи аргументот“, туку „подобро да се разбере проблемот“.

Ова го обележува ОДГ како предмет во кој процесите на прашување и дискусија се позначајни од објавувањето на дадени вистини. Смеслата за наставата, според тоа, е наставниците по ОДГ повеќе да развиваат вештини за поддршка на мислењето на учениците, отколку да доминираат над нив. Истражувањето сугерира дека учениците повеќе зборуваат во одделението само тогаш кога наставниците зборуваат помалку.

ТЕМА 3: Разновидност и плурализам Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за ученицит	Материјали	Метод
Час 1: Како луѓето можат да живеат заедно?	<p>Да се сфатат прашањата кои се создаваат кога заедниците со различни вредности и верувања се обидуваат да живеат заедно во мир.</p> <p>Да се сфати улогата на образованието во развивањето на разбирањето помеѓу луѓето од различни култури.</p> <p>Да се сфати дали поединците, сами по себе, можат да влијаат во општеството.</p>	<p>Учениците дискутираат за прашањата кои произлегуваат од приказната. Учениците се ангажираат за критичко мислење.</p> <p>Тие споделуваат идеи.</p> <p>Учениците играат улоги за да го истражат прашањето.</p>	Копии од материјалот за учениците 3.1.	<p>Дискусија.</p> <p>Критичко мислење.</p> <p>Претпоставување.</p> <p>Играње улоги.</p>
Час 2: Зошто луѓето не се согласуваат?	<p>Да се сфатат причините зошто луѓето имаат различни мислења за значајни прашања.</p> <p>Да се развие способност за дискутирање по спорни прашања.</p> <p>Да се сфати кои вредности се потребни за да</p>	<p>Учениците прават изјави и ги бранат нивните гледишта во рангот на прашањата.</p> <p>Учениците ги анализираат изворите на несогласувања на јавните, спорни прашања.</p> <p>Учениците ги</p>	Големи ознаки за вежбата „четири агли“.	<p>Дискусија.</p> <p>Рефлексија.</p> <p>Критичко мислење.</p> <p>Развивање правила по пат на соработка.</p>

	се поддржат демократските општества.	сфаќаат влијанијата врз нивните вредности. Учениците развиваат насоки за да го поттикнат почитувањето на плурализмот и да се осигураат дека се поддржува квалитетот на почитувањето и дијалогот за јавни прашања.		
Час 3: На кои начини луѓето се различни?	<p>Да се сфатат бариерите до рамноправноста во пошироката заедница.</p> <p>Да се идентификуваат причините зошто некои луѓе да немаат рамноправен пристап до образованието.</p> <p>Да се разберат бариерите кои постојат при остварувањето на рамноправноста во пошироката заедница.</p> <p>Да се сфати кој ја споделува одговорноста за надминување на бариерите до рамноправноста.</p>	<p>Учениците критички анализираат една хипотетичка ситуација, работејќи со клучните концепти.</p> <p>Учениците ги применуваат клучните принципи во нивните сопствени социјални ситуации.</p> <p>Учениците дискутираат за клучните прашања, произлезени од часот.</p> <p>Учениците ја претставуваат напишаната задача.</p>	Копии од приказната. Копии од материјалот за учениците 3.3.	Критичко мислење. Дискусија. Развивање на пишувани аргументи.

<p>Час 4: Зошто се важни човековите права?</p>	<p>Да се сфатат прашањата кои произлегуваат кога луѓето со различни вредности и начини на живот се обидуваат да живеат заедно. Да се сфатат причините зошто се развиени меѓународните инструменти за човекови права, посебно каде што поединците и заедниците се ранливи.</p>	<p>Учениците се ангажираат во критичка анализа и давање приоритет на ситуациите. Дискусии во врска со играњето улоги на учениците помеѓу две спротивни страни. Учениците развиваат клучни принципи, засновани врз играњето улоги и ги споредуваат со споредливите делови на Европската конвенција за човекови права. Учениците го споредуваат сценариото со реални примери за злоупотреба на човековите права во нивната земја. Учениците развиваат презентации за другите ученици за избраните елементи од Европската</p>	<p>Копии од сценариото за островот. Копии од картичките со ситуации за секоја мала група. Листа на клучните елементи на човековите права. Големи листови хартија и уметнички материјали, потребни за последната презентација.</p>	<p>Критичко мислење. Дискусија. Преговарање. Групна презентација.</p>
--	---	--	---	---

		Конвенција за човекови права		
--	--	------------------------------------	--	--

Час: 1

Како луѓето можат да живеат заедно?

Како образованието може да помогне во развивањето на толеранцијата и разбирањето?¹³

Цел на учењето	Учениците се способни за: <ul style="list-style-type: none"> - Да ги сфатат прашањата кои се создаваат кога заедниците со различни вредности и верувања се обидуваат да живеат заедно во мир. - Да ја сфатат улогата на образованието во развивањето на разбирањето помеѓу луѓето од различни култури. - Да сфатат дали поединците, сами по себе, можат да влијаат врз општеството.
Задачи за учениците	Учениците дискутираат за прашањата кои произлегуваат од приказната. Учениците се ангажираат во критичко мислење. Тие споделуваат идеи. Учениците играат улоги за да го истражат прашањето.
Материјали	Копии од материјалот за учениците 3.1.
Метод	Дискусија. Критичко мислење. Претпоставување. Играње улоги.

¹³ Засновано на еден час, развиен од Фондацијата за граѓанство, Лондон

Часот

Наставникот ги претставува целите на часот и ја чита приказната „Училиштето на работ од шумата“ (материјал за учениците 3.1.) на одделението.

Наставникот ги седнува учениците во круг и ги замолува да кажат што е она што ги изненадило или им било интересно во врска со приказната и зошто. Им дава две минути во “buzz - групи” (групи од макс. 3 учесници кои интензивно дискутураат за одредено прашање или тема) да зборуваат со партнерот пред да ги споделат нивните гледишта со целата група.

Наставникот го потсетува одделението дека целта, во една дискусија „заснована на прашања“, е да се споделат идеите и да се разработуваат заедно. Не постојат точни или грешни одговори.

Потоа, наставникот ги замолува: „Ајде сите да размислиме за сите оние луѓе кои можеби би посакале да го запалат училиштето (примерите можат да бидат: некои од децата, некои од родителите, член на заедницата, како што е свештеникот). Кои мотиви тие би ги имале? Кој ќе добие, а кој ќе изгуби ако училиштето не се изгради повторно? (На пример, ако учениците не мора да одат на училиште, дали е тоа добивка или загуба за нив?)“

Ова би можело да биде направено во форма на табелата дадена подолу:

Име на страната	Добивки	Загуби
Ученици		
Родители		
Свештеник		
Целата заедница		
Други?		

Сега, наставникот ги води учениците при фокусирањето на улогата на наставникот во приказната. Како прво, едно општо прашање – „Какво е твоето гледиште за наставникот?“ – ги предизвикува учениците да придонесуваат со свои идеи. Понатаму, следни прашања би можеле да бидат:

- Дали тој беше будала, идеалист или беше храбар?
- Дали му се восхитуваш или го презираш за она што се обиде да го направи?
- Што мислиш, кои беа неговите мотиви?
- Што мислиш, од каде ги добил неговите социјални вредности?
- Што би требало тој да направи сега и зошто? (Да се обиде повторно или да се откаже?)

– Ако ти беше ученик во ова училиште, што би сакал да направи наставникот?

Потоа, наставникот им помага на учениците да ги поврзат прашањата од приказната со нивната заедница. Можните прашања вклучуваат:

– Размисли за тоа каде живееш.

– Дали мислиш дека на луѓето им се допаѓа наставникот?

– Дали е можно поединците сами да направат некаква разлика во општеството? Размисли за примери.

Другите важни прашања, произлезени од приказната, вклучуваат:

– Што мислиш, дали навистина би можело да се постигне мир помеѓу два народа преку заедничко школување на нивните деца?

– Кои се проблемите со кои се соочуваат училиштата и наставниците кога децата со различни вредности и различни религии се школуваат заедно? Како ова може да биде решено?

– Часот може да биде заокружен со играње улоги. Замисли дека пред да изгори училиштето, некои родители на децата од рамницата дојдоа кај наставникот со поплака. Тие рекоа:

„ Во ова училиште има повеќе деца од полето отколку деца кои живеат во шумата и затоа ние мислиме дека Вие не би требале да ги учите нашите деца за религијата на децата кои живеат во шумата. Тоа би можело да ги сврти против нивните луѓе.“

Наставникот е несреќен поради ова. Во парови, создадете разговор помеѓу еден родител и наставникот. Изведете го тоа пред остатокот од одделението.

Час 2**Зошто луѓето не се согласуваат?****Врз што се засновани разликите?**

Цел на учењето	<p>Учениците се способни да ги сфатат причините зошто луѓето имаат различни мислења за значајни прашања.</p> <p>Учениците се способни да ги дискутираат спорните прашања.</p> <p>Учениците се способни да сфатат кои вредности се потребни за да се поткрепат демократските општества.</p>
Задачи за учениците	<p>Учениците прават изјави и ги бранат нивните гледишта во рангот на прашањата.</p> <p>Учениците ги анализираат изворите на несогласувања на јавните, спорни прашања.</p> <p>Учениците ги сфаќаат влијанијата врз нивните вредности.</p> <p>Учениците развиваат насоки за да го поттикнат почитувањето на плурализмот и да се осигураат дека квалитетот на почитувањето и дијалогот за јавни прашања е поддржан.</p>
Материјали	Големи ознаки за вежбата „четири агли“.
Метод	<p>Дискусија.</p> <p>Рефлексија.</p> <p>Критичко мислење.</p> <p>Развивање правила по пат на соработка.</p>

Клучен концепт

Плурализам: Плурализмот постои во општества кои немаат официјален збир на интереси, вредности и верувања. Граѓаните го имаат правото на слобода на совест, религија и изразување. Исклучок е кога гледиштата, кои им се закануваат на слободата на верување на другите луѓе, се против законот и тие не се толерираат. Држава во која е дозволена само една религија или каде што ни една религија не се толерира не би можела да биде плуралистичка држава.

Часот

Наставникот го замолува одделението да ги разгледаат следните контроверзни изјави, една по една:

Се согласуваш или не се согласуваш?

- Грешно е да се јадат животни.
- Ако ученикот е ХИВ-позитивен, тој не би требало да биде во истото одделение со здравите деца.
- Пацифистите не би требало да се присилуваат за да се приклучат во воените сили.
- Смртната казна би требало да се забрани.
- Местото на жената е во домот.
- На деца помлади од 14 години не би требало да им се дозволи да работат.
- Пушењето би требало да се забрани во јавни згради.
- Луѓето би требало да плаќаат повеќе даноци.
- Слободниот говор не е добра работа.

Секој агол од училницата е означен со следново:

Цврсто се согласувам	Се согласувам	Не се согласувам	Цврсто не се согласувам
----------------------	---------------	------------------	-------------------------

Наставникот ја чита секоја изјава по ред и ги замолува учениците да се движат кон соодветниот агол од училницата, согласно со нивните гледишта за погорните прашања. Ако тие не можат да се решат, тие треба да останат таму каде што се.

Кога учениците ќе ги заземат нивните позиции, наставникот замолува некого од сите четири агли да кажат зошто тие ја одбрале таа позиција. На овој степен, не треба да се дозволи никаква дискусија. Потоа, наставникот ги замолува учениците, кои го промениле нивното мислење, да се придвижат кон некој друг, соодветен агол.

Потоа, наставникот ги замолува учениците кои сеуште не се решиле да се обидат да објаснат зошто не можат да се решат. Тие треба да ги запишат причините, дадени за нивната неодлучност (на пример, ним им требаат повеќе информации, не им е јасно на што се мисли, тие можат да најдат аргументи и за двете страни, итн.).

Вежбата се повторува три или четири пати со различни изјави. Во секоја прилика, наставникот не би требало да биде толку загрижен за дебатата во врска со одреденото прашање, колку за произнесувањето на причините зошто луѓето се држат за различни гледишта.

Во пленарната сесија, наставникот нагласува дека истите прашања предизвикуваат различни одговори од учениците во одделението. Потоа, тој/таа може да го претстави концептот на плурализмот и го прашува одделението со следните прашања, кои можат да помогнат во разбирањето на причините зошто плурализмот постои во општествата:

- Повторно размисли за прашањата кои ги разгледавме. Кои од нив ти предизвикаа најсилни чувства? Зошто е тоа така?
- Од каде ги добиваме нашите идеи, вредности и верувања? (Ова ќе им помогне на учениците да видат дека нашите идеи за контроверзните прашања можат да дојдат од различни извори.)

Потоа, наставникот ги прашува учениците до која мера врз нив ќе влијае следново:

- идеите на нивните родители;
- што мислат нивните пријатели;
- нивната религија или култура;
- медиумите, на пример, весници, ТВ, Интернет;
- наставниците;
- нивната сопствена личност.

Потоа, учениците индивидуално работат и ги средуваат изјавите по редослед на значајност, во форма на пирамида, со најважното на врвот, како ова:

изјава

изјава изјава

изјава изјава изјава

Наставникот, потоа, ги замолува учениците да ги споредат нивните пирамиди во парови. Кои фактори се почувствувани како најзначајни од целото одделение? Ова би можело да биде откриено со бодување на изјавите, како што следи: на изјавите од најгорниот ред дајте им 6 поени, изјавите во средниот ред четири поени и на изјавите од најдолниот ред дајте им по два поена. Во групи од по четири, учениците ги собираат поените дадени за секоја изјава. Спореди ги заклучоците на секоја група. Дали беа истите фактори на врвот од листата по значајност?

Наставникот објаснува дека плурализмот се развива во слободно и отворено општество. Како и да е, ниту едно општество не може да функционира без минимално ниво на споделена согласност помеѓу неговите членови. Тој/таа ги замолува учениците да набројат некои вредности или правила за кои тие мислат дека би помогнале да се надминат вредностите и интересите за кои постои несогласување. Учениците би можеле, на пример, да го предложат следново:

- Да се почитуваат мислењата на другите луѓе.
- Обиди се да се ставиш „во чевлите на другите луѓе.“
- Запомни дека зборувањето е подобро од борба.
- Обиди се да не навредуваш.
- Дај им на луѓето можност да го искажат своето мислење.

Ако луѓето не можат да се согласат, можеби ќе ни биде потребен механизам, како што е гласањето, со цел да се донесе одлука.

Час 3

На кои начини луѓето се различни?

Колку се различни потребите на луѓето?

Цел на учењето	Учениците се способни да: <ul style="list-style-type: none"> - ги идентификуваат причините зошто некои луѓе може да имаат нерамноправен пристап до образованието. - ги сфатат бариерите до рамноправноста во пошироката заедница. - сфатат кој ја споделува одговорноста за надминување на бариерите до рамноправноста.
Задачи за учениците	Учениците критички анализираат една хипотетичка ситуација, работејќи со клучните концепти. Учениците ги применуваат клучните принципи во нивните сопствени социјални ситуации. Учениците дискутираат за клучните прашања, произлезени од часот. Учениците ја претставуваат напишаната задача.
Материјали	Копии од приказната.
Метод	Критичко мислење. Дискусија. Развивање на пишуван аргумент.

Концептуално учење

Разновидност: Разновидност не постои само во врската со етничката припадност или националноста. Постојат многу други видови на разлики кои ги делат луѓето едни од други и кои можат да бидат причини на сериозни социјални разлики, ако тие се во мнозинство или кај тие со моќ и влијание да не направат ништо, што се должи на недостатокот на разбирање и сожалување.

Рамноправност: Постојат два главни типа на рамноправност – рамноправност за можност или рамноправност за резултат. Можно е да се даде секому еднаква можност (да оди на училиште, на пример), но ако пределени пречки (како што се пречки во развојот) не се надминат, оваа можност би можела да биде отфрлена за некого. Рамноправноста има за цел да овозможи секое дете да биде школувано, без разлика на неговите/нејзините пречки во развојот.

Дискриминација: Ако некој се третира неправедно врз основа на раса, род, сексуалност, возраст, верување итн.

Часот

Наставникот ја чита приказната пред одделението (материјал за учениците 3.2.). Оваа приказна упатува на бројност на комплексни прашања, кои можат да предизвикаат губење на вниманието кај учениците, освен ако не ја простудираат приказната од поблиску. За да им помогне, наставникот им го дава материјалот за учениците 3.3. и им ја објаснува следната задача.

Учениците работат во парови за да ги идентификуваат повеќето проблеми, со кои се соочува персоналот на Колеџот Хоуп, колку што можат. Тие ги внесуваат во форма на белешки во првата колона од материјалот („Проблеми“). Потоа, тие предлагаат начини на кои проблемите би можеле да бидат соборени („Решенија“) и додаваат, според нивно мислење, кој би можел да биде одговорен за извршувањето на овие решенија, под колона три („Одговорности“). Последната колона може да биде оставена празна за некоја подоцнежна етапа.

Потоа, учениците ги презентираат, споредуваат и дискутираат за нивните резултати. За да го поддржат презентирањето на учениците, некои од учениците би требало да подготват флип чарт со ист распоред како и материјалот за учениците. Ако има можност, материјалот за учениците може да биде копиран на поголема хартија и парот на ученици можат да го пополнат.

Дискусија во одделението

Учениците можат да ги покренат некои од следниве прашања или наставникот може да ја започне дискусијата, прашувајќи ги:

– Дали мислиш дека директорката ја постигна нејзината цел, третирајќи го исто секој ученик?

– Дали мислиш дека директорката би требало да ги почитува вредностите на родителите-бегалци и да ги школува момчињата и девојчињата одделно? Размисли за аргументите на двете страни.

– Дали би било подобро ако децата-бегалци беа школувани одделно од останатите ученици?

Наброи ги предностите и недостатоците на секој пристап, прво, за учениците и второ, за пошироката заедница.

Освен дискутирањето на сите прашања, учениците би требало да имаат време да го истражат подетално секое прашање. Тоа е значајно за нив за да разберат дека во плуралистичкото општество луѓето имаат различни потреби и ова може да доведе до конфликт. Затоа е важно праведно да се решат овие конфликти со посветување на должно внимание на сите поединци и групи (види тема 4 за повеќе детали за решавањето на конфликти). При оваа студија на случајот, училиштето може да се набљудува како едно микро-општество во кое младите граѓани се среќаваат со истиот тип проблеми, кои што постојат во општеството како целина.

Следните прашања покажуваат колку е богата оваа студија на случајот и дека прашањата вредно се проучуваат. За една пообемна студија потребен ќе биде дополнителен час. Наставникот мора да реши дали ќе одбере одредени аспекти, во зависност од времето на располагање и од нивото на интерес на учениците.

Колку се различни образовните потреби на децата?

Клучните прашања, на кои учениците мора да одговорат, секако се, како со овие проблеми може да се справат и дали некој од овие проблеми би требало да биде игнориран од училиштето (ако треба, зошто).

Овие прашања може да бидат одговорени на два начина: прво, со согледување чии потреби би можеле да бидат повредени со решавањето или игнорирањето на одреден проблем и второ, преку идентификување на тие проблеми кои би можеле да бидат решени од училишната заедница.

Со следење на првиот пат, учениците подобро ќе ги разберат специфичните потреби на бегалците (и локалните) ученици ако тие го земат предвид следното прашање: „Кои човекови права – или детски права- им се негирани на децата-бегалци?“

Еве неколку категории на образовни потреби. Учениците би требало да најдат примери од приказната за нив и да ги внесат во четвртата колона од материјалот за учениците:

- емотивни;
- за учење;
- религиозни;
- културолошки;
- јазични;
- физички.

За секоја категорија, учениците треба да обезбедат сопствени примери.

Одговорност и нејзините граници

Специфичните прашања, кои произлегуваат во приказната, би требало да водат кон една поопшта дискусија за еднаквите права и образованието.

Колку е лесно да се обезбеди најдоброто образование за секое дете, во согласност со неговите/нејзините потреби? Што може да направи едно училиште и за кои проблеми е потребна поддршка однадвор, на пример, дополнителни фондови од локалниот совет?

Овде, учениците го следат вториот пат и оваа анализа води до еден важен увид – типично, комплексните проблеми не можат да се решат со преземање на еден голем чекор, што во овој случај значи, на пример, проширување на училиштето, вработување на специјално обучен персонал, итн. Вакви мерки на образовната реформа би биле многу посакувани, но тие нема никогаш да се случат, бидејќи тие зависат од политички одлуки (како да се распределат парите од даноците, на пример) за кои одлучуваат други (како што е локалниот градски совет или министерството за образование). Луѓето, кои мислат само на преземање такви, радикални чекори, всушност нема да направат ништо, освен што ќе ја фрлат вината врз другите. Од друга страна, работите можат да бидат подобрани со преземање на мали чекори, кои во оваа студија на случајот значат погледнување во оние делови на проблемот со кои директорката, наставникот, учениците или родителите би можеле да ја изменат утрешнината – само ако сакаат или ако би можеле да се согласат.

Тука важна е третата колона од материјалот за учениците. Кој е одговорен, а тоа е, во чија моќ е да се измени нешто? Учениците можат да дискутираат дали малите чекори – подобрувања во просторот на училишната заедница – се доволни и каде тие имаат ограничувања. Тие можат, исто така, да ја разгледаат комбинацијата на мали, краткотрајни чекори и поголеми чекори за кои треба време.

И тука повторно, „училиштето е живот“, едно микро-општество. Дискусијата за стратегиите за училишниот развој ги запознава учениците со мислење во услови на политичко донесување одлуки и стратешко планирање.

Училиштето е живот

Учениците можат да го споредат Колеџот Хоуп со ситуацијата во нивното училиште, користејќи ја следната идеја.

„Во твоето училиште, со какви пречки во образованието се среќаваат некои ученици? Што мислиш, од кого треба да се побара одговорноста за овие потреби (на пример, владата, директорката, персоналот или учениците)?“

Можни се различни методи за справување со ова прашање. Тоа може да биде предмет на пленарна дискусија, проект интервју со другите ученици или може да биде поврзано со проектот на училишниот весник (види тема 5).

Напишана задача

Во организирањето на процесите на поучување и учење, важно е да сме сигурни дека учениците разбрале и можат да го применат она што го научиле. Еден начин за да се направи тоа е да се поврзи пленарната дискусија со напишаната задача. Ова им дава можност на сите ученици да мислат за прашањата, кои беа дискутирани во пленарна дискусија и тоа може да биде особено корисно за бавните и темелни мислителите, кои често се тивки во една дискусија иако, всушност, имаат многу да кажат.

Наставникот мора да реши која тема најмногу одговара на нивото на изразување и разбирање на учениците. Можеби е доволно учениците да ја повторат дискусијата и да дадат свој суд. Во една вежба, која многу бара, учениците можат да се насочат и кон човековите права и/или до прашањата за нееднаквоста во општеството, на пример:

„Европската конвенција за човекови права и Конвенцијата за детски права констатираат дека владите имаат должност да му обезбедат образование на секое дете.

- Објасни дали ти мислиш дека училиштето ја исполнило оваа обврска.
- Што е потребно за да им се даде на децата образование кое тие го заслужуваат?
- Што мислиш, кој е одговорен да направи и да се случи ова?
- Кои други области од животот се погодени, како резултат на нерамноправноста во општеството?
- Дискусија.“

**Предложен резултат од пленарната дискусија (флип чарт, пополнет материјал за учениците)
Помош за Колеџот Хоуп**

Проблеми	Решенија	Одговорен	Образовни потреби
(1) Деца-бегалци			
Јазични проблеми	Специјални курсеви	Директорка Локален совет	Јазични
Момчето не зборува	Терапија, специјална настава	Совет: директорка, наставник	Јазични, емотивни
Девојчето не може да оди	Медицински третман Специјална настава Совет за родителите		Физички
(2) Ученици-бегалци и локални ученици			
Злоставување, задевање Банда Закани Тепачка, повредено момче	Дискусија во одделението Правила на однесување Ученици-набљудувачи	Наставници Ученици Родители	Емотивни Социјални Ставови и вредности
(3) Наставници			
Не можат да се грижат за учениците-бегалци и локалните ученици	Не можат да се грижат за учениците- бегалци и локалните ученици	Локален совет	За учење Јазични Културолошки Релгиозни
(4) Родители			
Сакаат посебни одделенија за момчиња, посебни за девојчиња	„Не“? „Во ред“?	?	Културолошки Релгиозни

Час 4**Зошто се важни човековите права?**

Зошто ни е потребна легислатива за човековите права за заштита на ранливите групи?¹⁴

Цел на учењето	Учениците се способни да ги сфатат: <ul style="list-style-type: none"> - прашањата кои произлегуваат кога луѓето со различни вредности и начини на живот се обидуваат да живеат заедно; - причините зошто се развиени меѓународните инструменти за човекови права, особено каде што поединците и заедниците се ранливи.
Задачи за учениците	Учениците: <ul style="list-style-type: none"> -се ангажираат во критичка анализа и давање приоритет на ситуациите; -дискутираат во врска со играњето улоги на учениците меѓу две спротивни страни; -развиваат клучни принципи, засновани на играњето улоги и ги споредуваат со соодветните делови на Европската конвенција за човекови права ; -го споредуваат сценариото со реални примери за злоупотреба на човековите права во нивната земја; -развиваат презентации за другите ученици за избраните елементи од Европската конвенција за човекови права.
Материјали	Копии од сценариото за островот (материјал за учениците 3.4.). Копии од картичките со ситуации за секоја мала група (материјал за учениците 3.5.). Клучни елементи на човековите права (материјал за учениците 3.6.). Големи листови хартија и уметнички материјали за последната презентација.
Метод	Критичко мислење. Дискусија. Преговарање. Групна презентација.

¹⁴ Засновано на еден час, развиен од Фондацијата за граѓанство, Лондон

Информации за темата

Европската конвенција за човекови права беше воведена за да ги заштити правата на луѓето, чии основни права, на пример, правото на живот, на религиска слобода или за еднаквост пред законот, беа отфрлени. Сите влади, кои се членки на Советот на Европа, се согласија да се придржуваат до членовите на Конвенцијата, со почит кон нивните граѓани. Секоја земја треба да даде извештај до меѓународната заедница, од областа на човековите права, во рамките на самата земја. Индивидуално, граѓаните можат да се жалат до Европскиот суд за човекови права, ако тие веруваат дека земјата, од каде тие доаѓаат како граѓани, им ги повредува нивните човекови права. Една земја може, исто така, да поднесе тужба против друга земја поради кршењето на човековите права, но ова не се случува многу често.

Европската конвенција за човекови права беше блиску моделирана до Универзалната декларација за човекови права, која беше воведена по геноцидот од Втората светска војна.

Часот

Наставникот упатува кон „картичките со улоги“ (материјал за учениците 3.4.) кога тој/таа го претставува сценариото и двете групи, вклучени во играњето улоги. Прво, наставникот го опишува островот, ако е можно со помош на мапа на таблата и потоа ги опишува жителите на островот, кои живеат таму со генерации.

Потоа, наставникот му кажува на одделението дека пристигнала друга група на луѓе и тие сакаат да се населат на островот. Тие се многу различни од жителите на островот. Наставникот ги опишува доселениците и нивниот начин на живот и потоа го дели одделението на две половини. Едната половина од групата ќе ја играат улогата на жителите на островот, а другата половина ќе бидат доселениците. Постојат два можни начина за дискутирање на овие прашања (види ги методите 1 и 2 подолу). За одделенија, навикнати да играат улоги, употреби го метод 1. За одделенија, навикнати да работат на поформални начини, употреби го метод 2.

Метод 1: играње улоги

Учениците работат во парови. Едниот ја зема улогата на жител на островот, а другиот на доселеник. Тие треба да ги разгледаат сите ситуации опишани на малите картички од гледна точка на нивните луѓе. Тие ќе влезат во преговори со другите луѓе (под претпоставка дека јазикот не е пречка). Тие би требало да се обидат да се согласат за тоа:

- а) Кои се најсериозните проблеми на нивните луѓе?
- б) Што сакаат тие да произлезе од преговорите?

Потоа, наставникот ги замолува паровите од жители на островот и паровите на доселеници да седнат заедно. Тие ќе глумат средба на двајца луѓе во обид да донесат согласност за овие прашања и за идните насоки.

Потсети ги двете групи, пред да почнат со дискусиите, дека жителите на островот може нема да се целосно среќни, сè додека доселениците не го напуштат островот, бидејќи нивниот начин на живот можно е да биде загрозен. Од друга страна, на доселениците им се допадна ова ново место и тие можеби се подготвени да употребат сила за да останат таму.

Замоли ја секоја група од четири ученици, најпрво да се договори за најсериозните проблеми со кои се соочуваат групите и сериозно да се справат со нив, работејќи од најсериозните до најмалку сериозните проблеми, како што дозволува времето.

Метод 2: водена дискусија

Оваа вежба најдобро се изведува преку играње на улоги, но може да се изведе добро и со ученици кои не се навикнати на тоа. Половина одделение ќе ги разгледува ситуациите од гледна точка на жителите на островот, а другата половина од онаа на доселениците. Секоја ситуација е опишана од две гледни точки. Работејќи во парови, учениците одлучуваат кои се најсериозните прашања и се обидуваат да мислат кој е најдобриот начин за решавање на секое прашање од нивна гледна точка. Потсети ги дека постои „идеален“ или „праведен“ начин за решавање на секој проблем, но реалноста (и минатото) наведува дека едната страна може да има повеќе корист од другата, што се должи на дисбалансот на моќта.

Наставникот ја води дискусијата за секоја ситуација, земајќи едно гледиште за проблемот и потоа прашувајќи ја другата група за спротивни точки на гледање. Наставникот се обидува да посредува во договорот помеѓу двете групи. Секоја дискусија може да биде водена од еден пар од секоја страна, доаѓајќи пред одделението да зборуваат за проблемот на кого тие гледаат. Друга варијанта на овој метод е паровите да дискутираат за секоја ситуација, со еден претставник од жителите на островот, а другиот претставник на доселениците.

Дебрифинг за методите 1 и 2

Испитај ги учениците за ситуациите кои ги дискутирале, користејќи ги следниве прашања:

- Дали преговорите беа лесни или тешки? Зошто?
- Дали секоја група го доби со преговорите она што го сакаше?
- Која група доби најмногу од преговорите? Зошто?
- Дали некоја од групите имаше повеќе морални права отколку другите во секоја ситуација?
- Каква, најверојатно, би била иднината за двете групи на островот?
- Што би можело да ја спречи доминацијата на едната група врз другата?
- Составете листа на правила или принципи кои би можеле да им помогнат на двете групи во нивното заедничко живеење во мир на островот. Споредете ја оваа листа на одделението со клучните елементи на човековите права (види материјал за учениците 3.6.). Кои од овие членови би можеле да помогнат да се спречи луѓето, како што се жителите на островот, да ја изгубат нивната земја, нивниот начин на живот и нивните основни човекови права?

Наставникот истакнува дека ваков вид на проблем се случил многу пати во текот на минатото, на пример, кога британските доселеници ја колонизирале Австралија или Европјаните ја колонизирале Северна и Јужна Америка. Во

текот на времето, немало меѓународна легислатива за човековите права, а место тоа, создадоа многу акти, кои ги прекршуваат човековите права на домородното население. Слични ситуации сеуште се случуваат, на пример, кога на јужно-американските племиња им беше одземен имотот од нивната земја, бидејќи некои меѓународни компании копаат или сечат дрвја.

Почитување на важноста на човековите права

Како последна вежба од оваа тема, наставникот ги замолува учениците (во групи) да одберат едно од човековите права, кои се наоѓаат во Европската Конвенција, за што беше дискутирано во текот на оваа тема. Потоа, учениците прават знаме на кое е прикажано ова право и подготвуваат презентација за неговото значење. Некои од учениците би можеле да нацртаат сцени од играњето улоги со жителите на островот, за подраматично илустрирање на прашањата. Овие би можеле да бидат презентирани пред одделението, целата генерација, па дури и пред целото училиште. На овој начин, темата може да води до еден иден проект, ако времето дозволува и ако учениците се заинтересирани. Види го часот 4 во тема 5 (медиуми) за тоа како да се испланира таков проект во одделението.

Материјал за учениците 3.1

Училиштето на работ од шумата

Постоеше еднаш една заедница на луѓе кои живеја во густите шуми, сместена во еден планински венец. Тие беа религиозни луѓе, кои ги воспитуваа нивните деца строго да ги почитуваат боговите на нивниот народ. Нивната религија веруваше дека не постојат разлики помеѓу мажите и жените.

Помеѓу планините и најдалечниот крај на земјата постоеше големо поле. Една различна заедница на луѓе живеја во полето. Тие немаа религија, но работеа напорно едни за други. Тие беа сурови војници и мажите беа доминантниот пол. Жените беа почитувани, но тие не можеа да прераснат во лидери.

Луѓето кои живеа шумата немаа ништо со луѓето од полето. Тие се мразеа и беа сурови едни кон други. Понекогаш имаше и војни помеѓу нив.

Еден ден, еден млад човек пристигна на работ од шумата. Тој објави дека сака да изгради училиште таму, така што децата и од двете заедници би можеле да се школуваат заедно, па може конечно и мирот да дојде помеѓу двата народа.

Набрзо, беше подготвена една едноставна дрвена зграда и дојде денот кога наставникот го отвори училиштето за прв пат. По неколку деца од двете заедници дојдоа да видат како ќе биде. Родителите и лидерите на двете заедници вознемирено набљудуваа.

Прво, постоеја проблеми помеѓу децата. Тие често се нарекуваа со погрдни имиња и затоа често имаше тепачки. Но, децата можеа да ја видат вредноста од доаѓањето на училиште и постапно, работите започнаа да се доведуваат во ред. Наставникот беше строг, но праведен и кон сите негови ученици се однесуваше подеднакво. Тој велеше дека ги почитува и двата начина на живот и децата беа поучувани за нивните различни начини на живот.

Сѐ повеќе и повеќе ученици почнаа да го посетуваат училиштето на работ од шумата.

Како и да е, многу набрзо стана јасно дека повеќе деца од полето го посетуваа училиштето. Децата од шумата беа само една четвртина од вкупниот број на ученици во училиштето. Наставникот зборуваше со родителите од двете страни за да ги охрабри и да ги убеди.

Но, потоа, едно утро, наставникот пристигна и откри дека некој го изгорел училиштето до темел.

(Засновано врз приказната на Тед Хадлстон (Ted Huddleston) од Фондацијата за граѓанство)

Материјал за учениците 3.2

Надежта е за секого

Директорката на Колеџот Хоуп беше една дарежлива и хумана жена. Таа цврсто веруваше во значењето на образованието. „Секој заслужува добар почеток во животот“ – таа најчесто им велеше на вработените. „Јас не би сакала да третирам една личност по привилегирано од некоја друга во ова училиште. Тоа не би било праведно.“

Потоа, еден ден, една група на деца-бегалци пристигнаа во училиштето. Нивните семејства побегнаа од конфликт во соседната земја. Директорката им рече на вработените:

„Овие несреќни млади луѓе имаат загубено сè. Нека се чувствуваат добредојдено на вашите часови. Тие треба да страдаат колку што е можно помалку. Војната не беше по нивна вина.“

Вработените се согласија. Децата беа распределени по одделенија, според нивната возраст. Повеќето од децата-бегалци беа сами, но во едно одделение имаше група од четири момчиња-бегалци.

Не помина долго време пред вработените да сфатат дека постојат тешкотии во однесувањето на децата-бегалци. Еден по еден, тие доаѓаа кај директорката со нивните проблеми. „Детето-бегалец во моето одделение не зборува на нашиот јазик.“ – рече еден наставник. „Јас немам време да преведувам сè за неа. Ми одзема премногу од моето време. Другите ученици страдаат.“ „Детето-бегалец во моето одделение не сака да зборува со никого.“ – забележа друг наставник. „Тој е можеби трауматизиран од војната. Или тој можеби има тешкотии со учењето. Што можам јас да сторам?“ Третиот наставник рече: „Јас имам дете кое било рането. Таа не може да оди. Таа не може да се приклучи во ниту една физичка активност и не може да се качи по скалите за во научната лабораторија.“

Потоа, почнаа да се појавуваат и други проблеми. За време на паузата за ручек, некои од децата-бегалци беа злоставувани и задевани. Тие беа нарекувани со погрдни имиња, а некои од децата им велеа да се вратат таму од каде што дојдоа.

Четириите момчиња од истото одделение формираа банда за да се заштитат себеси. Еден ден, имаше тепачка помеѓу еден од нив и едно локално момче. Момчето-бегалец многу лошо го повреди неговиот противник. Персоналот се пожали кај директорката дека тоа момче треба да биде избркано од училиштето, но директорката се прашуваше дали тоа би било праведно, поради она низ кое имаше поминато младиот бегалец. Вработените рекоа:

„Ние се обидовме да ја направиме оваа работа, но нашите сопствени деца премногу страдаат. Ние не можеме да ги учиме овие деца и во исто време да дадеме сè од себе за локалните ученици.“

Многу набрзо потоа, родителите на децата-бегалци замолија да се сретнат со директорката. Тие рекоа:

„ Нам не ни се допаѓа фактот дека вие ги поучувате момчињата и девојчињата заедно на спортските часови. Тоа е спротивно на нашата религија и култура.“

На крајот, директорката започна да го губи трпението. Таа откри дека ова е тежок проблем, но во срцето знаеше дека не би требала да ја изгуби надежта.

Материјал за учениците 3.3.

Помош за Колеџот Хоуп

Проблеми	Решенија		
(1) Деца-бегалци			
(2) Ученици-бегалци и локални ученици			
(3) Наставници			
(4) Родители			

Материјал за учениците 3.4.

Жителите на островот и доселениците (картички со улоги)

Група 1: Жителите на островот

Вие сте група на жители на островот. Вашите луѓе живееле на овој остров илјадници години. Вашите предци се закопани на свети места во планините и вие верувате дека нивните духови се сеуште тука.

Вие водите многу едноставен начин на живот. Жените се грижат за децата, додека мажите лутаат низ целиот остров, ловејќи животни и собирајќи храна од бујната вегетација. Вашите луѓе веруваат дека секој има одговорност да ја чува природата и да ја остави на идната генерација, без да ја уништи. Вашето оружје се копја, лакови и стрели и стапици за животни.

Вашата религија е заснована на обожување на природата, а вашата култура е заснована на значењето на заедницата. Кога храната недостига, сите ја споделуваат, а луѓето напорно работат едни за други. Кога има храна во изобилство, луѓето се собираат заедно да пеат, танцуваат и раскажуваат приказни. Вашите луѓе немаат потреба за пишување.

Вие имате само неколку закони. Поглаварот на племето може да создаде нови закони, ако е потребно. Тој, исто така, може да пресудува во расправиите помеѓу членовите на вашата заедница.

Група 2: Доселениците

Вие сте со група луѓе кои испловиле од Европа со надеж дека ќе најдете нов начин на живот за вас и за вашето семејство. Вие сакате да најдете една од новите земји кои беа откриени на другата страна од светот. Се надевате дека ќе се населите тука, ќе изградите домови и фарми и ќе станете успешни.

Вие носите со себе алатки за орање на земјата и пушки за ловење. Вашата култура е заснована на образование и напорна работа. Секој има цел да стане успешен и задоволен. Вие немате единствена религија, но верувате дека луѓето би требало да имаат право да ја следат сопствената верба.

Вие сакате демократски да одлучувате за работите во вашата нова заедница. Го напуштивте општеството каде што само елитната група имаше моќ и каде што постоеше голема нееднаквост во богатството. Сакате да изградите општество во кое сите луѓе се рамноправни или каде што сите имаат подеднакви можности да успеат.

Материјал за учениците 3.5.**Картички со ситуации: жителите на островот**

Погледнете ги следните ситуации и решете во вашите групи што би требало да се направи во врска со нив.

Жители на островот	Доселеници
<p>1О Нови огради Некои од доселениците започнаа со ставањето на огради околу нивните куќи, преку патеките, кои вие секогаш ги користевте за да ги следите стадата. Вие треба да уривате некои од нив.</p>	<p>1Д Нови огради Жителите на островот урнаа неколку од оградите, кои вие ги изградивте за во нив да ги чувате уловените животни.</p>
<p>2О Натрапникот Еден жител на островот поминал низ област, заградена од доселениците и беше застрелан и убиен.</p>	<p>2Д Натрапникот Жителите на островот влегле на туѓ имот, преку земја, која вие ја заградивте за вашите животни. Еден од нив беше предупреден, а потоа застрелан.</p>
<p>3О Мешан брак Еден жител на островот се заљубил во една доселеничка. Тие сакаат да се земат и да живеат во една од заедниците на доселениците. Семејството на момчето е многу несреќно поради тоа.</p>	<p>3Д Мешан брак Една доселеничка се заљубила во еден жител на островот. Тие сакаат да се земат и да живеат во една заедница на доселениците. Некои од доселениците се несреќни поради тоа.</p>
<p>4О Свети места Некои од доселениците копаат руда во планините каде што живеат духовите на вашите предци, според вашето верување. Овие места се свети за вас. Во знак на протест, вие ги нападнавте луѓето кои копаат.</p>	<p>4Д Свети места Вие откривте скапоцени руди во планините. Вие ќе можете да ги продавате овие руди на трговците во вашата претходна татковина. Жителите на островот ја сметаат планината за света, што според ваше мислење, е само празноверие. Тие ги нападнаа луѓето кои копаат.</p>
<p>5О Образование Некои од доселениците отворија училиште и ги поканија и вашите деца да дојдат и да научат да читаат и да пишуваат.</p>	<p>5Д Образование Некои од доселениците отворија училиште. Тие ги поканија жителите на островот да ги испратат нивните деца на училиште.</p>

Материјал за учениците 3.6.

Клучни елементи на човековите права¹⁵

1. Право на живот.
2. Слобода од измачување.
3. Слобода од ропство.
4. Право на слобода и сигурност.
5. Право на праведно судење.
6. Право на ефективна законска помош во случај на насилство.
7. Слобода од дискриминација; право на рамноправност.
8. Право да се биде признат како човек; право на националност.
9. Право на приватност и семеен живот.
10. Право на брак.
11. Право на сопственост.
12. Право на движење на луѓето.
13. Право на азил.
14. Слобода на мислата, совесност и религија.
15. Слобода на изразување.
16. Слобода на собирање и здружување.
17. Право на храна, пијалок и дом.
18. Право за здравствена заштита.
19. Право на образование.
20. Право на вработување.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјална заштита.
23. Право на политичко учество.
24. Право на учество во културниот живот.
25. Забрана за кршење на човековите права.
26. Право на социјален поредок кој ги признава човековите права.
27. Должности на поединецот.

---

¹⁵ Оваа листа е заснована врз страницата со податоци за наставникот, во тема 5, „Права, слободи и одговорности“.